

Da kranjska dežela ne more narejati takega sira, kakoršnega delajo na Švicarskem, v Lombardiji in drugod, koder ima živina obilo tolste paše, to je sicer gotovo; al vendar bi si pri vsem tem iz mleka, ki jej ostaja in ga ne more sproti vsega porabiti, prav lahko naredila lepšega in boljšega sira, ki bi se jej tudi bolje splačeval, nego dosedanji.

Za dober prodaj bi ne bilo treba skrbeti, kajti dobro napravljen domač sir dal bi se gotovo bolje spečati, nego oni pusti in suhi „švicarski“, kterega se veliko prodá, kterega prava domovina pa ni Švajca, ampak le gorenje Koroško, Štirsko, gornje Avstrijsko itd., kjer si ondašnji sirarji najpred z dobrim surovim maslom (putrom) žgance ali cmoke prav dobro zabelijo, in potem še le iz posnetega kislega mleka narejeni sir po svetu razpošljejo.

V Švajci so se mali posestniki nekterih posamesnih krajev ali občin združili in si osnovali sirarno družbo, ki je jako važna, posebno za ondotne planske kraje. To kar poprej posamesniku ni bilo mogoče, dela zdaj družba, ki izdeluje iz sladkega mleka izvrsten sir, ki je ravno tako priljubljen, kakor sir iz večih sirarnic.

Ravno tako bi se tudi pri nas dale osnovati občinske ali soseskine sirarne družbe, ki bi v najskrajšem času izpodrinile navadni sir, ki se nareja iz kislega mleka.

Opravila pri napravljanju sira so pa naslednja:

Mleko se dene v kotel, ki se postavi nad ogenj, da se mleko zgreje do 30 ali še več stopinj Reaumurjevega gorkomera. Ko se ta gorkota doseže, se v mleko in sicer na vsakih 80 do 90 bokalov 2 žlici sirila, to je tiste kisline, ki se naredi iz želodca sirnika, vlije v ta namen, da se sirnati deli ločijo od siratke. Vsa ta zmes se pustí nekoliko časa pri miru, da se mleko strdi ali vsiri. Potem se ta plojdra premeša in zopet nad ogenj postavi, da se na 36° zgreje in se vsa sirna tvarina na dno kotla poleže. Sirna tvarina se na to pobere, v kepe stlači, na prt položi in s prtom vred v pripravljeni obod dene, čez kterega se prt zgrne, s pokrovcem pokrije in pod stiskalnico (prešo) dene, da se sirna tvarine iztisne. Čez dobro uro se sir zopet izpod stiskalnice vzame, se obrne in zopet na novo pod stiskalnico postavi.

Sir se mora večkrat preobrniti in vselej v drugi suh prt zaviti.

Čez kakih 12 do 24 ur se vzame sir izpod stiskalnice in se spravi v sirarni hram, ki pa mora zračen biti in s policami oskrbljen.

Ko so se hlebi čez nekaj dni v sirarnem hramu osušili, položé se na police in treba jih je soliti. Sol se po vrhu hleba potrosi; čez nekoliko ur ali pa drugi dan se vzame ščet ali pa kaka platnena cunjá, s katero se sol v sir prav dobro vtrije. — To delo se vsaki dan in tako dolgo ponavlja, da hlebi popolnoma trdi postanejo. Na vsaki funt sira treba je 2–4 lote prav drobno stolčene soli.

Natoroznanske stvari.

Luna.

Čudna prikazen je bila ponoči od torka do srede (od 12. do 13. julija) na nebu. Nebó bilo je jasno, neštevilna krdela zvezd in zvezdic so migljala na velikem oboku, „pratika“ je kazala polno luno, — in vendar se je od poli enajstih do 15 minut čez polnoč zatemnèla noč. Kdor v pratiko včasí pogleda, je vedel, da luna to noč mrkne in sicer popolnoma. Vsa Evropa in Afrika, kjer je niso oblaki zakrivali

(kakor na priliko, na Dunaji), ste videle krasno to prikazen. Krasno — prav posebno lepo — pravimo zato, ker je luna v sredi, ko je popolnoma zatemnèla, rdečkasta bila, to je, blizo taka, kakor je jutranja ali večerna zarja. Ta zarja izvirala je od solčnih žarkov, ki so se v zemeljni atmosferi lomili a še do lune segli.

Kdor je bil po 9. uri v torek ponoči še pokonci in pod prostim nebom, nehoté je svoje oči pasel na svetli veliki krogli lune, ki pa je kmalu potem malo po malo temneti začela. In na tisoče oči je zdaj bilo obrnjenih v nebo, kjer je Vsegamogočnost božja dopustila, da brez vse zmešnjave na zvezdišču stopila je zemlja naša tako med solnce in luno, da solnce ni moglo obsevati lune, in je tedaj zatemnèla. Tako otemnèla lunina krogla ni tedaj družega nič kakor kopičasta (kegljasta) senca zemeljne krogle. Če je vsa ali le en del lune v senci, potem se jej pravi, da luna popolnoma (vsa) mrkne, ali da le deloma, če otemni le en del njen. Le ob polni luni, ko se zemlja med luno in solncem znajde, se tedaj more primeriti, da luna mrkne. Učeni zvezdogledi znajo do minute prav na tanko preračunati, kdaj da luna mrkne, koliko itd. Že imajo preračunjena vsa solčna in lunina mrknjenja do prihodnjega stoletja in še dalje.

Po naključbi sem zadel v torek med ljudi, ki se med „inteligencijo“ štejejo in ki so vsi zamaknjeni gledali v torek ponoči krasno prikazen — a zakaj in kako se to godí na nebu, božji voleki niso vedeli.

Ako je v mestu na tisoče ljudi, ki od lune nič družega ne vejo, kakor to, da se o polnoči svetilnice po ulicah prižgó, kedar luna ne sije, ne bode od več, ako se „Novice“ te prilike primejo in kaj malega o luni povedó — takim, ki je ne poznajo, čeravno jo vidijo vsaki mesec.

Luna je 50krat manjša od zemlje, to je, če bi se zemlja dala na 50 enacij kosov razkrojiti, dobilo bi se iz nje blagá ravno za 50 lun. Luna je 51.000 milj — včasí malo več ali malo manj — od zemlje oddaljena. Kar se tega in vseh drugih nebnih daljav tiče, moramo svojim dragim bralcem povedati, da so to učenim popolnoma prepričane resnice. Ako bi tako ne bilo, bi ne mogli nikakor dneva, ure in minute oznaniti, kdaj da bo luna pred solnce prišla in ga nam zakrila, da mrkne, ali kedaj da bo zemeljna senca na luno padla, da luna mrkne in kako dolgo da bo to trpelo.

Luna je sama na sebi temna; ona dobiva svojo svetlobo kot zemlja le od solnca, je je tedaj tudi, ker je krogla, vselej le polovica svitile. V daljavi 51.000 milj teče luna v kolobarji od dveh strani nekoliko stisnjenem — v elipsi — okoli zemlje, in dokončá svoj ték v 27 dneh in 8 urah.

Če imamo tedaj solnce za hrbtom in luno nasproti pred očmi, bomo jo videli vso svitlo, in tó jej pravimo: polna luna ali šip; če je solnce pred očmi, luna pa tudi, jo bomo videli od zadej, tedaj temno, in jej rečemo mlaj; naj bo solnce pred očmi, luna pa na levi, jej pravimo prvi krajec; če bi pa bila na desni, jej rečemo zadnji krajec. Kakor gré luna v okrogu okoli zemlje, da jo več ali manj svitile vidimo, po tem jej tudi mnoga imena dajemo. Vseh teh prikazkov bi ne bilo, če bi solnce polovice lune ne razsvetljevalo, in če bi se luna v kolobarji okoli zemlje ne vrtela. Kakor nam sveti luna ponoči, razsvetljuje tudi zemlja nekoliko luno na nje temni strani, da akoravno od solnca ne razsvetljene, je vendar nekoliko videti moremo.

Ker je luna v svojem teku zmiraj z enako stranjo proti zemlji obrnjena, ni bilo še človeku dano videti, kakošna da je od druge strani.

Ko tako svoj tek okoli zemlje dokončá, se vendar enkrat v 27 dneh in 8 urah osuče ali okoli sebe obrne;

zakaj tudi ti, ko bi zmiraj proti enemu človeku obrnjen okoli in okoli njega postransko prišel, bi se med tem enkrat ovrtil. Ker se luna v 27 dneh in 8 urah le enkrat okoli in okoli obrne, je dan na njej malo da ne za 15 naših dni dolg; ravno tako tudi noč.

Luna ima tedaj trojni tek, najpred se vrti okoli svoje podvózi počasi, da se v 27 dneh in 8 urah po enkrat osuče; drugič teče v kolobarji okoli zemlje, in dokončá vselej ta svoj tek v 27 dneh in 8 urah; in tretjič teče z zemljo vred okoli solnca in doprinese ž njo vred ta ték v enem našem letu, ali v 365 dneh in 5 minutah.

Luna je domá, je naša, in ima z zemljo vred le eno težo v primeri s solncem in z vsemi družimi zvezdami na nebu; — je z zemljo v velicah, menda ne še čisto razumljenih zavezah. Kakor zemlja luno, vleče tudi luna, pa z veliko manjo močjo zemljo na se; toraj se morje naravnost pod luno nekoliko v kópo vzdiguje. Ker se pa zemlja brž vrti, luna tudi v svojem teku naprej hití, je očitno, da se taka kópa morjá hip na hip na drugem kraji svetá nareja, in da morje od enih krajev vkup leze se pod luno vzdigniti, in da v kopo vzdignjeno zopet saksebi leze, da ni tedaj nikoli pri miru, da zmiraj raste in vpada, kar se na vseh morskih bregovih dobro pozná, in da, ker se zmiraj giblje, se ne more nikdar usmraditi.

Kakor morje, tako se tudi podnebni zrak — in ker je 800krat loži od vode — še v višo kópo kot morje naravnost pod luno vzdiguje, in potem tudi razlezuje; toraj pričakujejo zlasti ob mlajih in krajcih vremenskih prememb; dostikrat se ob tacihi časih vreme spremení, velikrat pa tudi ne; zakaj večkrat je po 6 ali še več tednov mokro, ali pa tudi suho, brez vse premembe. Tako je tudi dobro znano, da luna ob mlajih mnogim ljudem krí bolj v možgane vzdiguje v njih veliko zabavo. Da bi se pa setev, košnja ali druga kmetijska dela ob enih lunah bolj ko ob družih sponašale, tega ni v več tisoč letih še nihče na tanko prepričati mogel; umni kmetovalci gledajo pri svojih delih le na letni čas, na vreme, silo in potrebo dela, in se drugim, ki za take reči na luno pazijo, posmehujejo.

Že s prostimi očmi se vidi luna grbasta, z okrepčanimi pa razločijo učeni na njej prav na tanko gore, hribe, doline, planjave itd. V luni so više gore kot na zemlji; na tisoče imajo že učeni razločenih in imenovanih gor, hribov, dolin itd. na luni. Da bi na luni umne stvari in druge živali — pa vse primerjene luninim okolnostim — lahko živele, in se svojega stvarnika in svojega življenja veselile, nad tem, kar so že nekteri Greki pred Kristusom mislili, ni ne najmanjše dvombe.

Šolske stvari.

Slovenska predavanja za pravoslovce.

Pod tem naslovom je „Pravnik slovenski“ v poslednjem svojem listu prinesel tehten članek, v katerem opominja tudi druge časnike, naj v prevdarek vzamejo prevažno šolsko zadevo.

„Pravnikov“ članek glasi se tako:

„Pravnik“ je v 1. listu prinesel zgodovinsko črtico, da že leta 1849. so domoljubni mladi pravoznanci razkladali nekatere postave v slovenskem jeziku, in sicer g. dr. Mažgon občni državljanski zakonik in g. dr. žl. Lehman kazenski zakonik na takratnem liceji ljubljanskem. Pozneje je g. dr. Kranjc na vseučilišču v Gradcu razlagal pravoslovcem občni državljanski in g. dr. Skedl kazenski zakonik, vendar je poslednji to reč le pritiral do 5. §., ker ni bil našega jezika zadosti zmožen. Za nekaj časa je bil g. dr. Krajnc

postavljen za profesorja na pravoznansko akademijo v Sibiriji (Hermanstadt) na Erdeljskem, kjer še sedaj oddaljen od svoje domovine predava pravoslovne nauke.

Slovenskim pravoslovcem se sedaj že več let ne razklada noben pravnišk predmet v domačem jeziku, in tudi ta je na visokih šolah prepuščen njihovi zasebni (privatni) marljivosti, in zadostovati mora to, kar se je učilo v srednjih učilnicah in ker tudi v gimnaziji niso prisiljeni vsi, ki mislijo pozneje službe na Slovenskem iskati, učiti se slovenskega jezika, kakor učnega predmeta, še smo sedaj v poprejšnjih razmerah, ko je celó privatno spričevalo zastran znanja (?) jezika pri podelitvi službe zadostovalo. Od tod prihaja, da je le malo število rodoljubnih slovenskih pravoslovcev zmožno jezika, kterega po dovršenih visokih šolah živo potrebujejo vsak dan pri občenji s slovenskim ljudstvom v njegovih najvažnejših zadevah, ki se tičejo premoženja in osobne svobode, drugi pa se še le začnejo učiti, ako so zadosti vestni, reči, katero bi že znati morali pri nastopu službe, za katero so plačani.

Ta obžalovanja vredna prikazen že več let izbuja premišljevanje ljudomilih znanstveno izobraženih učenjakov, in prišli so do trdnega prepričanja, da se tej neugodnosti ne pride drugače v okom, razun ako se ustanovi slovensko vseučilišče ali vsaj pravoslovna akademija, katerih poslednjih pa ni v okviru sedanje osnove visokih šol.

Prašanje je toraj opravičeno: kako bi se ta pomanjkljivost odstranila začasno, dokler nimamo visokih šol za naše pravoslovce?

Zgodovina je učiteljica življenja in v zamudi je nevarnost.

Vrnimo se tedaj do pretrgane niti in naj se spet ustanové učne stolice za nekatere pravoznanske predmete, kakor je občni državljanski in kazenski zakonik in postopniki državljanske in kazenske pravde.

Naj nihče ne poreče, da bode pri tem znanstvenost trpela, saj se že 21 let v slovenskem jeziku izdaja državni zakonik, toraj v jeziku ni izdatne ovire, ampak k večjemu v tistih ljudeh, ki ga rabiti imajo, pa se ga niso temeljito naučili. Razun tega imajo učitelji in učenci priložnost primerjati nemški in laški jezik pri naukih, ker je tako vsakemu znanstveno izobraženemu človeku potrebno dva jezika dobro znati. Dokler se ne ustanovi vsaj nepopolno slovensko vseučilišče, pridemo iz omenjene zadrege le, ako se zopet gori povedani predmeti na pravoslovnem oddelku v Gradcu učé. To bi se moralo že začetkom prihodnjega učnega leta vpeljati, ker je gotovo nekaj svetovalcev deželne in naddeželne više sodnije v Gradcu, kateri so gledé na potrebno znanstveno izobraženje in gledé na izurjenost v jeziku zmožni, omenjena predavanja prevzeti, dokler se mladi pravniki ne pripravijo tako, kakor to zahteva učna osnova visokih šol.

Posebno učitelj sodnih postopnikov ima zadosti priložnosti, pri razkladanji ponavljati zakonike in tako sploh poseben ozir jemati na praktično rabo. Ako pa se pokliče dr. Kranjc v domovino, imamo izvrstnega učenjaka, sprevidenega z vsemi potrebnimi postavnimi lastnostmi za dva teh predmetov, ker bi enemu samemu učitelju za vse štiri časa primanjkovalo.

Samo po sebi pa se razumeva, da iz teh predmetov morajo dotični in drugi nepristranski učenjaki izpraševati pri državnih in ostrih preskušnjah, kateri s privzetjem praktičnih učenjakov bi bili izpraševalna komisija za vsakega pravnika, kateri želi službe na Slovenskem.

S tem se odpravi tista že tolikokrat grajana ne-